Uygur Şairi Muhemmetcan Raşidin ve Şiir Dünyası¹

DOI NO: 10.5578/JSS.7135

Ahmet Karaman²

Özet

Toplumların yaşayışında edebiyatın önemli bir yeri vardır. Edebi eserler toplumun yaşantısını yansıtan ayna gibidir. Bu nedenle edebi şahsiyetler toplumlar için birer değerdir. Bu değerlerden biri de Uygur şairlerinden Muhemmetcan Raşidin'dir. Muhemmetcan Raşidin, 15 Haziran 1940 yılında Gulca nahiyesinin Onyaryüzi köyündeki bir çiftçi ailesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaokul eğitimini Gulca'da tamamlayan şair, 1955 ile 1958 yılları arasında Sincan Köy Ekonomi Lisesinde eğitim görmüştür. 1959 yılında Piçan nahiyesinde yeniden eğitim almıştır. 1960 ile 1968 yılları arasında Çapçal ve Gulca nahiyesinde memurluk, teknik eleman, kâtiplik ve öğretmenlik görevlerinde bulunmuştur. 1968 ile 1983 yılları arasında haksız yere edebi faaliyetlerden mahrum edilmiştir.

Muhemmetcan Raşidin'in edebi faaliyetleri 1958 yılında İli Gazetesi'nde yayımlanan "İli Deryası" adlı şiiriyle başlamıştır. Özellikle 1980'lerden sonra sanat faaliyetlerinde gözle görünür bir başarı yakalamıştır. Muhemmetcan Raşidin'in binden fazla şiiri "Kakkuk Güli", "Yıllar İzi", "Künler Albomi", "Ana Yer Qesidisi", "Ömür İlhamliri", "Hayat Dégen Mana Şu" adlarını taşıyan şiir kitaplarında bir araya getirilmiştir.

Bu yazımızda, Muhemmetcan Raşidin'in Sincan Halk Neşriyatı tarafından 2008 yılında "Ana Tağlar" adıyla yayımlanan ve içinde elli yedi şiirin bulunduğu şiir kitabını değerlendirmeye çalışacağız. Bu şiirlerin en eskisi 1984, en yenisi ise 2004 yılında yazılmıştır. İnceleyeceğimiz şiirleri seçerken Muhemmetcan Raşidin'in kullandığı dil ve üslup özelliklerini yansıtan eserleri dikkate aldık.

Anahtar kelimeler: Uygur şairi, şiir, dil ve üslup

¹ Bu makale 5. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuş ve yayımlanmamış bildirinin genişletilmiş biçimidir.

² Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. ahkaraman03@gmail.com

Uyghur Poet Muhemmetcan Raşidin and His Sense of Poetry

Abstract

Literature has an important place in social life. Literary works are like mirrors which reflect the society. For this reason, literary people are valuable of the society. One of these values people is Muhemmetcan Raşidin, an Uyghur poet. Muhemmetcan Raşidin was born on June 15th 1940. He completed his primary and secondary education in Gulca and he was educated at Sincan Rural Economy High School between 1955 and 1958. He was unjustly deprived of literary activities between the years of 1968 and 1983.

The literary activities of Muhemmetcan Raşidin started with the poem named 'İli Deryasi' which was published in 1958. Especially after the 1980's he was again renowned. More than a thousand poems of Muhemmetcan Raşidin have been gathered in some poetry books such as "Kakkuk Güli", "Yillar İzi", "Künler Albomi", "Ana Yer Qesidisi", "Ömür İlhamliri", "Hayat Dégen Mana Şu".

In this article, we are going to try to evaluate the volume of poetry Ana Tağlar which was printed by the Publications of the Sincan Public in 2008. There are fifty seven poems in the book.

While selecting the poems to analyze in this article, we paid attention to works which reflects language and style of Muhemmetcan Raşidin.

Key words: Uyghur poet, poem, language and style

Giriş

Uygurlar, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Şincan Uygur Özerk Bölgesi ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Türkiye, ABD, Almanya ve Avustralya'da yaşamaktadırlar. Çin Hükümeti Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerinin gerçek nüfusunu gizleme politikası güttüğünden nüfusları hakkında kesin bir rakam söylemek mümkün değildir.

Çin askerlerinin Doğu Türkistan'a girdiği 1755-1865 yılları isyanlarla geçen Birinci Çin İstilasası Devri'dir (Kurban,1995: 72). Bu dönemden başlayarak günümüze kadar devam eden süreçte Doğu Türkistan çalkantılı, sıkıntılı bir coğrafya olagelmıştır. Bu siyasi buhranlar kimi zaman edebi faaliyetlerin yasaklanması kimi zaman da sanatçıların belirli politikalar doğrultusunda yayına zorlanması biçiminde edebiyata da yansımıştır. Bunların en somut ve derin izler bırakanı ise Çin Hükümetinin 1966 yılında ilan ettiği Büyük Kültür Devrimi'dir. Bu dönem, özellikle Uygur Türklerinin bütün kültürel ve dinî değerlerinin yok edilmeye çalışıldığı, sanatçıların kalemlerinin kırıldığı ve komünist yönetimi övmeye zorlandığı kültürel bir tahribat dönemidir.

Halkın duygularını, görüşlerini, tarihi gerçekleri yazan yazarlar “milliyetçi”, “ayrılıkçı”, “Türkçü” tabirleriyle karalanarak cezalandırılmış, hapslere atılmıştır (Kaşgarlı, 2012: 348).

Büyük Kültür Devrimi’nden önce de Uygur aydınları baskılara, zulme maruz kalmışlar ancak bağımsızlık düşüncesinden asla ödün vermemişlerdir. Bunun en güzel örneğini Lutpulla Mutellip’te görmekteyiz. Lutpulla Mutellip, Milliyetçi Çin Partisi Gomindan tarafından hapisanede hunharca öldürülür. Ancak son nefesinde bile Lutpulla Mutellip, kanıyla hapisane duvarlarına:

*Bu keñ zémin men üçün boldi dozax,
Yaş gülümni xazan qildi qanxor eblex.*

“Bu geniş topraklar benim için oldu cehennem,

Taze gülümü hazan etti kan içici alçak” (Karaman, 2011: XXXII)

dizelerini yazarak özgürlük mücadelesini kanının son damlasına kadar sürdürdüğünü trajik biçimde ortaya koymuştur.

Mücadelenin hiç bitmediği bu coğrafya, pek çok şairin, yazarın yetiştiği bir kültür havzasıdır. Burada kalemine pranga vurulamayacak pek çok sanatçı yetişmiştir. Bunlardan biri de Muhemmetcan Raşidin’dir.

1. Hayatı

Uygur şairi Muhemmetcan Raşidin 15 Haziran 1940'ta Gulca nahiyesinin Onyaryüzi köyünde bir çiftçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Gulca'da tamamlayan şair 1955-1958 yılları arasında Sincan Teknik Lisesi'nde okumuştur (Komisyon, 2006: 386). 1959 yılında beş ay süreyle Piçan nahiyesinde yeniden eğitim gören Muhemmetcan Raşidin 1960'tan 1968 yılına kadar Çapçal ve Gulca nahiyeslerinde memur, teknik eleman, kâtip ve eğitimci olarak görev yapmıştır (İbrahim, 2011: 1). 1968 yılında Büyük Kültür Devriminin olumsuz sonuçlarından etkilenmiş haksız yere suçlanarak edebî faaliyeti kesintiye uğramıştır. 1983 yılında suçlamalardan aklanıp Gulca nahiyesinde dil ve edebiyat muallimi olarak çalışmaya devam etmiştir.

Şiire 1958'de yazdığı *İli Deryasi* (İli Denizi) adlı şiirin İli Gazetesi'nde yayımlanmasıyla başlayan şair, edebî sahadaki yetkinliğini asıl olarak 1980'lerden sonra yazdığı şiirlerinde gösterir. Onun şimdiye kadar yazdığı binden fazla şiir *Kakkuk Güli* (Guguk Gülü), *Yıllar İzi* (Yılların İzi), *Künler*

Albomi (Günlerin Albümü), *Ana Yer Qesidisi* (Ana Yer Kasidesi), *Ömür İlhamliri* (Ömür İlhamları), *Hayat Dégen Mana Şu* (Hayat Dediğin İşte Bu) adlı kitaplarda toplanarak yayımlanmıştır.

2. Şiir Dünyası

İli Denizi adını taşıyan şiirle edebiyat dünyasına adım atan Muhemmetcan Raşidin uzunca bir süre durgunluk dönemi yaşamıştır. 1966 ile 1980'li yılların başına kadar süren bu sessizlik dönemini çeşitli sebeplere bağlayabiliriz. Daha çocuk yaşlarda edebî zevke sahip olan şair çok istediği hâlde sosyal bir alanda eğitim görememiş teknik bir okulda eğitimini tamamlamıştır. Çalıştığı iş kollarının teknik sahalar olması sanatçının edebî faaliyetlerini engellemiş olsa da bu uzun süren sessizliği siyasî bir sebebe bağlamak daha doğru olacaktır.

8 Ağustos 1966 tarihinde Pekin yönetiminin ilan ettiği "Büyük Kültür Devrimi" aslında Pekin yönetim kadrolarının bir iç çekişmesidir (Kaşgarlı, 2012: 348). Bu iç çekişme Doğu Türkistan'da daha sancılı yaşanmış yazarlar, düşünürler, şairler ya hapislere atılarak işkence görmüşler ya da sürgüne gönderilmişlerdir. Kültür Devrimi sırasında pek çok sanatçı özgün eserler verememiş Pekin yönetimini övmeye zorlanmışlardır.

Büyük Kültür Devrimi'nin olumsuz etkilediği kişilerden biri de Muhemmetcan Raşidin'dir. Haksız yere suçlanarak edebî faaliyetleri engellenmiş adeta kafese hapsedilmiştir. Kendisi bu durumu "Ben Geliyorum İki Gözüm Yaş" şiirinde şöyle ifade eder:

Ben geliyorum selam sana İli,
Keklik gibi kafesten kurtuldum.
Ben geliyorum guguk gibi şakıyarak
Zeynep için ayrılıktan kurtuldum

Ben geliyorum iki gözüm yaş,
Onun sebebi iki hem sırrı.
Biri mutluluktan biri elemden
Yazsam kitap olur her biri

Şairin şiirde zikrettiği Zeynep, efsanevî Guguk kuşunun eşidir. Şair, efsanevî iki sevgili kuşun vuslatıyla kendinin edebî faaliyetlerine tekrar başlaması arasında da bir benzerlik ilgisi kurmaktadır.

1976'da Büyük Kültür Devrimi'nin sona ermesiyle yeniden yazmaya başlamıştır. Muhemmetcan Raşidin 1980'li yıllarda Çağdaş Uygur edebiyatının oluşmasında önemli rol oynayan edebî şahsiyetlerden biri olmuştur. Şiirlerinde insan, toplum, tabiat önemli yer tutar. Ancak 2000 yılından sonra yazdığı şiirler daha çok aşk temalıdır.

Muhemmetcan Raşidin "Şiir, Şöhret ve Ben" adlı şiirinde kalemını hangi amaçla kullandığını oldukça güzel ifade etmiştir:

*Qelemni alğınim yoq şöhret üçün,
Yükseklik talaşmaymen héçkimdinmu
Muradım – elniñ mendin memnunluqı,
Epsuslar añlığum yoq héç dildinmu.*

Kalemimi şöhret için (ele) almadım
Üstünlük tartışmam hiçkimseyle de
Arzum, halkın benden memnun olması
Maalesef dinleyenim yok gönülden

Görüldüğü gibi şair mevki, şöhret peşinde değildir. O, sanatını halkın yararına kullanma amacındadır. Ancak kendini anlayanın olmaması da şairi rahatsız eder. Şair şöhret düşkünlüğünü bir illet olarak görüp onu şeytan diye vasıflandırır:

*Şeytandur dosti şöhretpereslikniñ,
Ündimes köñlüm méni şu illetke.
Eqlini nam-ataqqa bergenlerniñ
Qelbini oxşitimen bir zulmetke.*

Şeytandır dostu şöhretperestliğin
Çağırılmaz gönlüm beni o hastalığa

Aklını şan ve şöhrete verenlerin
Kalbini benzetirim bir karanlığa

Muhammetcan Raşidin, Uygur edebiyatında silinmez izler bırakmış bir şair olan Lutpulla Mutellip gibi Nevâî'ye hayrandır ve onun izinden gittiğini iddia eder:

*Qolumda şair Lutun tutqan qelem
İzidin mañdim menmu Nevaiyniñ* (Karaman, 508: 2011).
Elimde şair Lutun tuttuğu kalem
İzinden yürüdüm ben de Nevâî'nin

Muhammetcan Raşidin'in şiirlerinde görülen temalardan biri de "vatan"dır. Vatan Dağları adlı şiirinde dağları çeşitli benzetmelerle ulvî bir hüviyete büründürür:

Veten Tağliri
Heyvetlik bu tağlar – veten tağliri,
Atiler qeddi u, anılar hösni
Taşliri tutiya, bulaqliri süt,
Tağlardin başlidim veten söyüşni

Vatan Dağları
Heybetli bu dağlar – vatan dağları
Ataların duruşu o, anaların güzelliği
Taşları tûti, pınarları süt,
Dağlardan başladım vatani sevmeye

Şair dağların heybetli görünüşünü ataların boyuna, duruşuna; güzelliğini ise anaların güzelliğine benzeterek bir kutsallık atfetmiştir. Taşlarını da papağana benzeterek işitme duyularına yönelmiştir. Pınarlarını ise süte benzeterek berraklığı, saflığı ve temizliği vurgulamıştır. Vatan sevgisini dağlardan

başlatması ise zor zamanları çağrıştırarak en zor günde vatana bağlılığın önemine dikkat çekmiştir.

Muhemmetcan Raşidin'in şiirlerinde dostluk ve muhabbet duygusu önemli bir yer tutar. Dostları için iyi dilekler tutarken sıkıntıları hep kendine saklar. Bu ondaki vefa duygularının ne denli güçlü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

*Yaman künler men bilen ketkey,
Yaxşı künler sen bilen bolsun
Menla tartay tiken derdini,
Qizilgüller sen bilen bolsun*

Kötü günler benimle gidecek
İyi günler seninle olsun
Ben de çekeyim diken derdini
Kızılgüller seninle olsun

Muhabbet de Ulu Bir Mektep adlı şiirinde muhabbeti, yüce bir mektebe benzeterek âşıklar hep doğru konuşur, vefalı yazar ve Hakk'ı söylerler. Bu nedenle gönül vermeyi hatta aşktan mecnun olup gezmeyi günah saymamak gerekir. Aşkla geçen her zaman dünyadaki en huzurlu geçen andır:

Muhabbetmu uluğ bir mektep,
Aşılıqni sözleydu heq dep.
Yazğanliri vapa desturi,
Qılğanliri qedimdin heq gep.

Muhabbet de yüce bir mektep
Aşkı anlatır hak deyip
Yazdıkları vefa desturu
Yaptıkları ezelden hak söz

*Gunah démes köñül bergenni,
Kakkuk – Zeynep bolup yürgenni.
Bu dunyaniñ huzuri deydu
Şu mektepte ötken her demni.*

Günahkâr saymaz gönül vereni,
Guguk-Zeynep olup gezeni
Bu dünyanın huzuru der
Bu mektepte geçen her anı

Kültürümüzdeki "lokmasını paylaşmak" anlayışını Muhemmetcan Raşidin'in şiirlerinde de görüyoruz:

*Bir nan tapsam, yérimi séniñ,
Teñ ölimiz açlıqtin ölsek*

*Yalguz küliş yaxşı iş emes,
Teñ külimiz toqluqtin külsek*

Bir ekmek bulsam, yarısı senin
Birlikte öleceğiz açlıktan ölsek
Tek başına gülmek doğru değil
Birlikte güleceğiz tokluktan gülsek

Şair, Dostlara adlı şiirinde vefa duygularını dile getirirken açlık-tokluk, ölmek ve gülmek zıtlıklarından faydalıyor. Şaire göre gerçek dostluk hem yaşamda hem de ölümden birlikte olmaktır.

Dosta ve dostluğa vefayı bir düstur olarak gören şair geçmişte çile çekmiş atalarını da vefa ile hatırlamayı ihmal etmez. Ne Bilsin adlı şiirinde genç kuşağı geçmişin elemi anlamadığı için eleştirir. Şair bu yönüyle toplumun dertlerinden uzak olmadığını, toplumla iç içe olduğunu bu dizelerde de açıkça ortaya koyar:

*Atilar çekken riyazetni
Davan körmey, tay ne bilsun?!
Ğerib nedur, musapir kim,
Parağatte bay ne bilsun?!
Kün qattiqi qelenderlik,
Aç derdini toq ne bilsun?!
Veci néme köz yaşlarnıñ,
Ğem-qayğusi yoq ne bilsun?!*

*Atalar çekmiş çileyi
Yokuş görmeyen tay ne bilsin?!
Garip nedir, misafir kimdir,
Mutlu zengin ne bilsin?!
Zamanın zorluğu çile çekmek
Açın derdini tok ne bilsin
Gözyaşlarının sebebini
Derdi olmayan ne bilsin*

Görölmektedir ki şair kalemini gerçekten şöhret için ele almamıştır. O, toplumun derdiyle dertlenen bir kişidir. Dizelerinde her zaman bir sıkıntı, bir çile, bir gözyaşıyla karşılaşmak mümkündür.

Muhemmetcan Raşidin, yaşadığı çileli hayatı dizelerine ilmek ilmek işlemiştir. Bu nedenle lirizm şiirlerinde önemli bir yer tutar. Gönlüm şiirinde yalancı sevdalara sitem vardır:

*Éçil, dése aldirap éçilma, köñlüm,
Marcan bolsañ yipiñden çéçilma, köñlüm.
Biri séni aldaydu: "Aşiqiñ biz" dep,
Biri yalğan yiglısa, éçinma, köñlüm.*

*Açıl dese acele edip açılma gönlüm,
Mercan olsan ipinden saçılma gönlüm.
Biri seni aldatır: "Sana aşığız" diyerek,
Biri yalandan ağlasa acıma, gönlüm.*

*Yügürüp yürme keynidin çiraylıqlarniñ,
Sadaqetsiz seplerge qétılma, köñlüm.
Kimlerniñdur meylige bérıp bariñni,
Örük bolup şaxlardin qéqılma, köñlüm.*

Koşup durma arkasından güzellerin,
Sadakatsiz saflara katılma gönlüm.
Kimlere meylettin her şeyini verip,
Erik olup dallardan silkelene gönlüm.

Muhammedcan Raşidin, hurafeye, çalışmadan tevekkül etmeye karşı çıkmıştır. Muhammed biçiminde yazdığı bir şiirinde hurafenin topluma nasıl zarar verdiğini şöyle ifade etmiştir:

*Ara ayda toy qılsam, kétermişmen ayrılıp,
Şamda xoraz çillisa, ölermişmen caylinip,
Şundaq dédi bir mollam maña etey qayrilip:
“Qegez tutsañ teretke qalarmışsen aylinip...”
Layiqlaşmay zamanga, layğa patqan xurapat.*

Ara ayda düğün etsem, ayrılırmışım
Gece horoz ötsen, ölürmüşüm
Böyle dedi bir molla bana dönerek
Taharette kâğıt kullanırsan dönüp durursun
Zamana uygun değil çamura batan hurafe

Bendin birinci dizesinde ifade edilen ara ay Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı arasında kalan zaman dilimidir. Bu süreçte yapılan düğünlerde mutluluğun uzun süreli olmayacağı ayrılığın hemen geleceği inancı eleştirilmiştir. Anadolu coğrafyasında yaşayan Türk toplumunda da aynı hurafeyi görüyoruz. *Ramazan bayramının kutlandığı şevval ile, kurban bayramının kutlandığı zilhicce arasındaki zilkadeyi, halk, aralık adıyla adlandırır; bu ayda evlenme halk inanışında uğurlu sayılmaz* (Boratav, 2013:

236). Şair burada cehalete saplanmış halkın boş inançlar peşinde koşmasını eleştirmiştir.

Gece vakti öten horozun ölümün habercisi olduğu inancı da eleştirilen bir başka hurafedir. Aynı hurafeyi Anadolu’da da görüyoruz. Ancak horoz motifinin yerinde baykuş motifi daha yaygın kullanılmaktadır. Yine de pek çok yerde gece vakti öten horozun uğursuzluk getireceği düşünülerek kesilmesine karar verilir.

Tuvalet kâğıdının temizlik malzemesi olarak kullanılmaya başladığı dönemlerde dinî yönden sakıncalı görülüp uygun olmadığı yönünde pek çok tartışmanın yaşandığı bir gerçektir. Kutsal bir eşya olan kâğıdın tuvalette temizlik malzemesi olarak kullanılmasının insanların başına dertler açacağı inancı Uygur Türkleri ile Anadolu Türkleri arasında ortak bir inanıştır. Şairin dizelerinde bunu açıkça görebiliyoruz.

Muhemmetcan Raşidin, hurafeye bakış noktasında Mehmet Akif’le de benzerlikler göstermektedir. Akif, Fatih Kürsüsü’nde:

*“Çalış dedikçe din, çalışmadın durdun,
Onun hesabına birçok hurafe uydurdun!”*

dizelerinde tembelliğin, dini doğru algılamamanın hurafeye yol açtığını ifade ederek miskinliğin tevekkülle karıştırılmamasını istemiştir.

2.1. Şiirlerinde Şekil Özellikleri

Muhemmetcan Raşidin’in incelediğimiz "Ana Tağlar" adlı seçme şiirlerinden oluşan kitapta yer alan şiirlerden 48’i dörtlük, 3’ü muhammes, 5’i tek bentten oluşmaktadır. Ayrıca 37 şiir beyit nazım birimiyle yazılmıştır.

2.2. Vezin

İncelediğimiz elli yedi şiirin tamamında hece ölçüsü kullanılmıştır. Bu şiirlerde 7’li, 8’li, 9’lu, 11’li, 16’lı hece ölçüleri tercih edilmiştir. Ancak bazı dizelerde hece sayısının eşit olmadığı görülür. Örneğin Ne Bilsun adlı şiirde 8’li hece kullanıldığı hâlde ilk dize dokuz heceden oluşmaktadır.

2.3. Kafiye Çeşitleri

Muhemmetcan Raşidin, ahengi sağlamak için kafiye ve rediften sıkça yararlanmıştır. Şiirlerinde en çok tam kafiye kullanmıştır. Zengin ve tunç

kafiyeyi birkaç şiirde kullanmıştır. Yarım kafiyeyi pek tercih etmediği görülür. Redifler önemli bir yer tutar.

Tam kafiye örnekleri:

Kün qattiki qelenderlik,
Aç derdini *toq* ne bilsun?
Veci néme köz yaşlarnıñ,
Ėem-qayĖusi *yoq* ne bilsun?

Kimge berseñ meyli idi,
Qolliriñda bir *dan bolsam*.
Tapar idim uluĖluqni,
Özüñ yaqqan bir *nan bolsam*.

Tunç kafiye örneĖi:

Maña ölüm tilepsen axşam
Bériptu dep méni *toylarĖa*
Künçilikiñ qattiqken eceb,
Sélip qoyduñ méni *oylarĖa*

Zengin kafiye örneĖi:

Yamanlar amraq kélur *öseklerĖe*,
Yaxşılar mohtac emes *céseklerĖe*.
QutrıĖan hayvan bolup dessep yürer
Ösekler yéñi quyĖan *késeklerĖe*

3. Dil ve Üslup

Şiir dili, bir milletin gündelik yaşantısı içinde kullandığı ortak dil içinde özel bir sanat dilidir. Şairin en önemli görevlerinden biri ana dilini sevmesi, en ince ayrıntılarına kadar bilmesi, onu en işlek ve kıvrak biçimde kullanmaya çalışmasıdır (Çetin, 2010:167). Muhemmetcan Raşidin, şiirlerinde halkın anlayabileceği yalın bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde kullandığı Arapça, Farsça kökenli kelimeler halkın eskiden beri kullandığı anlamı herkes tarafından bilinen kelimelerdir. Muhemmetcan Raşidin şiirlerinde dilin sadeliğinin yanında ahenkli olmasına da önem vermiştir. Ahengi, kafiye ve redifi çok başarılı bir biçimde kullanarak sağlamıştır.

Şiirlerinde kullandığı "ekmeğini paylaşmak" (Bir nan tapsam, yérimni séniñ), "Tok açın hâlini bilmez." (Aç derdini toq ne bilsun?), "aç tok gezmek" (aç-toq yürer) gibi deyim ve atasözleri dilinin akıcılığına katkı sağlayan unsurlardandır.

Üslup, bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini sözle ya da yazıyla kendine has bir tarzda dile getiriş, ifade ediş biçimidir (Çetin, 2010: 197). Muhemmetcan Raşidin kullandığı temalara göre hiciv üslubu, lirik üslup, konuşma üslubu gibi farklı üsluplar kullanmışsa da asıl olarak yalın üslubu tercih eder. Sen Mendek Bolalamsen "Sen Benim Gibi Olabilir misin?", Vay Dad "Vay Baba" adlı şiirlerinde hiciv üslubunu tercih ederken; Yari Yoqni Biçare Deñlar "Sevdiği Olmayana Biçare Deyiniz", Dostlarğa "Dostlara" adlı şiirlerinde konuşma üslubunu tercih etmiştir.

4. Şiirlerinden Örnekler

NE BİLSUN

Atilar çekken riyazetni

Davan körmey, tay ne bilsun?!

Ğerib nedur, musapir kim,

Parağatte bay ne bilsun?!

Kün qattiqi qelenderlik,

Aç derdini toq ne bilsun?!

Veci néme köz yaşlarniñ,

Ğem – qayğusi yoq ne bilsun?!

*Çañqap yatqan çöl derdini
Bağlardiki gül ne bilsun?!
Yamğur qedrini elmisaqtin
Çöller bilmey, köl ne bilsun?!*

NE BİLSİN

Atalar çekmiş sıkıntıyı
Yokuş görmeyen tay ne bilsin?
Garip nedir, misafir kim,
Mutlu zengin ne bilsin?

Günün zorluğu çile çekmek
Açın derdini tok ne bilsin?
Sebebi nedir gözyaşlarının
Gamı kaygısı olmayan ne bilsin?

Suya hasret çöl derdini
Bağlardaki gül ne bilsin?
Yağmurun kıymetini ezelden beri
Çöller bilmiyor göl ne bilsin?

ADEMLER ULUĞ

*Künlerniñmu her xili bardur
Güllerniñmu her xili bardur
Ademlerdin rencime, köñlüm
Ularniñmu ser xili bardur*

*Tilemçiğe nan bérir biri
Kepterlerge dan bérer biri
Zörür bolsa, qan bérir biri
Hetta canni bergini bardur*

*Yatmiqi bar ağrip saqniñmu,
Solmiqi bar seyligahniñmu
Dölet ketse, hetta şahniñmu
Döñdin qoray termiki bardur*

*Dunya tilsim, ademler uluğ
Tiriklikke adem özi tuğ.
Yangınga su, zimistanga çoğ,
Şuña güzel menzili bardur.*

İNSANLAR YÜCEDİR

Günlerin de her çeşidi vardır
Güllerin de her çeşidi vardır
İnsanlardan incinme, gönlüm
Onların da değerlisi vardır

Dilenciye ekmek verir biri
Güvercinlere yem verir biri
Zorda kalsa kan verir biri
Hatta canını veren vardır.

Hastalanıp yatması var sağlamin da
Sarıp solması var gezinti yerinin
Devlet gitse, hatta şahın da
Tepesi solan bitkinin başağı vardır

Dünya tılsımlı, insanlar yüce
Sağlık için insanın kendisi tuğ
Yangına su, kışa kor ateş
Bunun için güzel mekânı vardır

YİRAQLARĞA KETME, EZİZİM

*Yıraqlarğa ketme, ezizim,
Yıraq yerniñ teşvişi tola
Yaxşı emes ayrılıp yaşaş
Ayrılğanniñ köz yéşi tola.*

*Yıraqlarğa ketme, ezizim,
Baralmaymen keyniñdin izdep.
Yıraq yerde seni düşmenler
Azduridu: "Aşıqıñ biz!" dep.
Yıraqlarğa ketme, ezizim,
Yıraq yerdin kelmikiñ testur.
Ėemliriñde meniñ bu köñlüm
Sen kelgüçe tinç emestur.*

*Yıraqlarğa ketme, ezizim,
Baralmaymen, yolliri yıraq.
Çüşlirimge kirginiñ bilen
Oyğansam yoq oñumda biraq.*

UZAKLARA GİTME AZİZİM

*Uzaklara gitme, azizim,
Uzak yerin endişesi çok
Güzel değil ayrı yaşamak
Ayrılanın gözyaşı çok*

*Uzaklara gitme, azizim,
Varamam arkandan izleyip
Uzak yerde seni düşmanlar
Azdırır: "Biz sana aşığız!" diyerek*

Uzamlara gitme, azizim,
Uzak yerden gelmen zordur
Senin derdinle bu gönlüm
Sen gelinceye kadar sakın değildir

Uzamlara gitme, azizim,
Varamam, yolları uzak,
Düşlerime girmenle
Uyansam fakat yoksun gerçekte

XÉTİŇ KELDİ, ÖZÜŇ KELMİDİŇ

*XétiŇ keldi, özüŇ kelmidiŇ,
Tosti kimler séniŇ yoluŇni.
Düşmen tutsa qandaq çidaymen,
Men tutquçe séniŇ qoluŇni?!*

*XétiŇ keldi, özüŇ kelmidiŇ,
Qonup qaldıŇ qaysi öteŇde?
Yiglimamdim bağlarda yalguz,
Sen kelmiseŇ bahar kelgende.*

*XétiŇ keldi, özüŇ kelmidiŇ,
YolliriŇda derya barmidu?
AşıqlarniŇ teqdir-ezelde
Yaki şundaq yoli tarmidu?*

MEKTUBUN GELDİ, KENDİN GELMEDİN

Mektubun geldi, kendin gelmedin
Kimler kesti senin yolunu
Düşman yakalarsa nasıl dayanırım,
Ben tutunca senin elini?!

Mektubun geldi kendin gelmedin
Konup kaldın hangi handa?
Ağlamaz mıyım bağlarda yalnız,
Sen gelmesen bahar geldiğinde

Mektubun geldi kendin gelmedin
Yollarında deniz mi var?
Âşıkların kaderi hep
Ya da böyle yolu dar mıdır?

YAXŞILARĞA NAXŞILAR TOLA

*Derya bolsañ şarqirap aqqin,
Şavquniñni tağlar añlisun.
Yaşalisaq yaşnap yaşayli,
Yüreklerde arman qalmisun.*

*Tağ bolsañmu tekebbur bolma,
Séniñdinmu égiz tağlar bar.
Bügünnimu söyeyli, emma
Buniñdinmu güzel çağlar bar.*

*Östeñ bolsañ, süpsüzük aqqin,
Tekdiñdiki taşlar körünsun.
Yaxşilarni izdep yürgenler
Séni söysün, sendin söyünsün.*

*Bu dünyada yaxşılar tola,
Yaxşılarga naxşılar tola.
Kökte quyaş bolalmisaqmu,
Yultuz bolup çaçayli şola.*

İYİLERE ŞARKILAR ÇOK

Derya isen çağlayıp ak,
Çağılıtnı dağlar duysun.
Yaşayacaksak çiçeklenip yaşayalım
Yüreğimizde arzu kalmasın.

Dağ isen de kibirlenme,
Senden yüce dağlar var.
Bugünü sevelim amma
Bugünden de güzel günler var.

Su kanalıysan berrak ak,
Dibindeki taşlar görünsün
İyileri izleyip yürüyenler
Seni sevsin senden mutlu olsun.

Bu dünyada iyiler çok
İyilere şarkılar çok.
Gökte güneş olamasak da
Yıldız olup saçalım ışık.

Sonuç

Muhammetcan Raşidin şiir dünyasına 1950'li yılların sonunda girdiği hâlde asıl önemli eserlerini 1980'li yıllardan sonra kaleme almıştır. Aradaki bu dönem onun haksız yere suçlanıp edebî faaliyetlerden men edildiği kayıp yıllardır. Muhammetcan Raşidin her şeye rağmen Uygur edebiyatı için önemli bir şahsiyettir. Onun asıl edebî yönünü şiirleri yansıtır. Şiirlerinde aşk, toplum, hayatın güzelliği, insan ve tabiat temalarını sıkça kullanır. Hangi temayı seçerse seçsin toplumu, vatan sevgisini o temanın içine ustaca yerleştirir. Bu temaları ele alırken kullandığı dil yalın, samimi ve canlı bir dildir. Kullandığı deyim, vecize ve atasözleri diline renk katar. Sanat kaygısı taşımayan benzetmelerle yalın bir üslubu tercih etmiştir. Ancak dilindeki bu yalınlığı basitlik olarak görmemek gerekir. Ğerib-bay (zengin-fakir), aç-toq (aç-tok), yaman-yaxşi (kötü-iyi) gibi

kelimelerin zıt anlamlarından yararlanması anlatımına güç katan başka bir unsurdur. Kullandığı bu dil okuyucuya hayata farklı bir bakış açısı kazandırırken her okuyucuda yeni bir fikir ve yeni bir heyecan oluşturur. Muhammetcan Raşidin'in bazı şiirlerinde didaktik bir anlayış görülür. Bu noktada şiiri toplumun faydasına olacak şekilde kullanmayı prensip edinmiş bir şairdir. Muhammetcan Raşidin, düşüncelerini sanatıyla harmanlayarak sunabilmiş Çağdaş Uygur edebiyatında önemli bir edebî şahsiyettir.

Kaynakça

BORATAV, Pertev Naili. (2013), *100 Soruda Türk Folkloru*, Ankara: Bilge Su Yayınları.

ÇETİN, Nurullah. (2010), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

İBRAHİM, Erkin. (2011), *AnaTaglar*, Ürümçi: Şıncañ Xelq Neşriyatı.

KARAMAN, Ahmet. (2011), *Lutpulla Mutellip'in Eserleri*, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

KAŞGARLI, Raile Abdülvahit. (2012), "Komünist Çin Dönemi Uygur Şiiri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Sayı. XII/I, Yaz, s. 345-359.

KOMİSYON. (2006), *Uygur Edebiyatı Tarixi*, Cilt: 4/1, s.386, Pekin: Milletler Neşriyatı.

KOMİSYON. (1999), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Luğiti (Qisqartılmış)*, Ürümçi: Şincan Halk Neşriyatı.

KURBAN, İklil. (1995), *Doğu Türkistan İçin Savaş*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.